

Frumvarp til laga

um Landsbókasafn Íslands – Háskólabókasafn.

(Lagt fyrir Alþingi á 139. löggjafarþingi 2010–2011.)

1. gr.

Tilgangur og hlutverk.

Landsbókasafn Íslands – Háskólabókasafn er þjóðbókasafn og bókasafn Háskóla Íslands. Safnið er rannsóknarbókasafn og þekkingarveita fyrir alla landsmenn. Safnið sinnir virkri og fjölþættri upplýsingaþjónustu á sviði vísinda og fræða, stjórnsýslu og atvinnulífs og lista- og menningarmála.

Safnið er háskólastofnun með sjálfstæðan fjárhag og heyrir undir mennta- og menningar- málaráðherra.

2. gr.

Stjórn.

Ráðherra skipar sjö menn í stjórn Landsbókasafns Íslands – Háskólabókasafns til fjögurra ára í senn. Skulu tveir tilnefndir af háskólaráði Háskóla Íslands, einn af samstarfsnefnd háskólastigsins, einn af vísindanefnd Vísinda- og tækniráðs, einn af Upplýsingu, félagi bóka- safns- og upplýsingafræða, einn af starfsfólki Landsbókasafns Íslands – Háskólabókasafns og einn er skipaður án tilnefningar. Varamenn skulu skipaðir með sama hætti. Ekki er heimilt að skipa sama mann aðalmann í stjórn safnsins lengur en tvö samfelld starfstímabil.

Ráðherra skipar formann og varaformann úr hópi stjórnarmanna.

Stjórn safnsins er forstöðumanni þess, landsbókaverði, til ráðgjafar um stefnu safnsins og önnur málefni sem varða starfsemi þess. Stjórnin veitir landsbókaverði umsagnir um árlegar starfs- og fjárhagsáætlanir og skipulag safnsins.

Landsbókavörður situr fundi stjórnar með málfrelsi og tillögurétt.

3. gr.

Landsbókavörður.

Ráðherra skipar landsbókavörð til fimm ára í senn, að fenginni umsögn stjórnar safnsins. Skal landsbókavörður hafa háskólamenntun og staðgóða þekkingu á starfssviði safnsins.

Landsbókavörður ákveður skipulag safnsins að fenginni umsögn stjórnar og annast daglega stjórnun á starfsemi og rekstri þess. Hann ræður starfsmenn og er í fyrirsvari fyrir safnið. Hann ber ábyrgð á rekstri safnsins og að starfsemi þess sé í samræmi við lög og stjórnvaldsfyrirmæli.

4. gr.

Verkefni.

Hlutverk sitt rækir Landsbókasafn Íslands – Háskólabókasafn einkum með því:

- a. að annast alhliða upplýsinga- og þekkingarmiðlun til almennings, fræðimanna og annarrar vísinda- og fræðslustarfsemi í landinu með leiðsögn og aðgengi að upplýsingalindum í hvaða formi sem er,
- b. að sinna þörfum kennslu og rannsóknarstarfsemi í Háskóla Íslands, öðrum háskólum landsins og vísinda- og fræðslustarfsemi í landinu með fjölþættri upplýsinga- og þekkingarmiðlun,
- c. að efla aðgang að erlendum gögnum í þágu vísinda og fræða, stjórnsýslu og atvinnulífs, meðal annars með því að annast framkvæmd samninga um aðgang að rafrænum gagnasöfnum og tímaritum,
- d. að varðveita handritasöfn þau og einkaskjalasöfn sem stofnað hefur verið til og vinna að frekari söfnun og rannsóknum á íslenskum handritum og einkaskjölum og samsvarandi efni á nýrri miðlum,
- e. að þaulsafna íslenskum gögnum, m.a. með viðtöku skylduskila samkvæmt lögum, svo og að afla erlendra gagna er varða íslensk málefni, skrá þau, veita aðgang að þeim og varðveita til framtíðar,
- f. að vinna að rannsóknum og veita aðstoð við rannsóknir á sviði bókfræði, bóksögu og bókasafns- og upplýsingafræði og veita upplýsingar um íslenska útgáfustarfsemi,
- g. að stuðla að samstarfi og samræmingu starfshátta bókasafna og veita þeim faglega ráðgjöf,
- h. að sinna öðrum þeim verkefnum sem tengjast starfsemi safnsins samkvæmt nánari ákvörðun landsbókavarðar í samráði við stjórn.

5. gr.

Samstarf við Háskóla Íslands og aðra háskóla.

Samstarf Landsbókasafns Íslands – Háskólabókasafns og Háskóla Íslands skal byggjast á sérstökum samstarfs- og þjónustusamningi.

Safninu er heimilt að veita öðrum háskólum landsins þjónustu eftir því sem nánar er ákveðið í gagnkvæmum þjónustusamningum við einstaka háskóla.

6. gr.

Fjárhagsmálefni.

Kostnaður við rekstur Landsbókasafns Íslands – Háskólabókasafns greiðist úr ríkissjóði. Framlagið er ætlað til lögbundinna verkefna safnsins, sbr. 4. gr. Þá skal hluti af fjárveitingum til Háskóla Íslands renna árlega til safnsins samkvæmt samstarfs- og þjónustusamningi milli safnsins og háskólans, sbr. 5. gr.

Safninu er heimilt að gera samninga við stofnanir og aðra aðila um samstarf eða þjónustu.

7. gr.

Samningar.

Landsbókaverði er heimilt að fenginni umsögn stjórnar Landsbókasafns Íslands – Háskólabókasafns að gera þjónustusamninga um afmarkaða þætti í starfsemi safnsins.

Enn fremur getur safnið með samþykki mennta- og menningarmálaráðuneytis gert samkomulag við aðrar stofnanir um að litið sé á gagnakost þeirra sem hluta af safninu.

8. gr.

Gjaldtökuheimild og þvingunarúrræði.

Landsbókasafni Íslands – Háskólabókasafni er heimilt að innheimta gjald fyrir þjónustu sína, svo sem útlán, millisafnalán, afritun, fjölföldun, gerð ljósmynda, sérfræðilega heimilda-þjónustu og heimildaleit í gagnagrunnum.

Safninu er heimilt að innheimta dagsektir fyrir afnot fram yfir skilafrest, svo og bætur fyrir safnefni sem glatast eða skemmist í meðförum notenda.

Landsbókavörður setur gjaldskrá um alla gjaldtöku skv. 1. mgr. og reglur skv. 2. mgr. að fenginni umsögn stjórnar. Gjaldskrá þessa og reglur skal birta notendum á aðgengilegan hátt.

9. gr.

Grisjun.

Heimilt er að grísa efniskost safnsins og farga eða ráðstafa til annarra aðila því efni sem safnið telur sig ekki lengur þurfa á að halda. Landsbókavörður setur reglur um slíka grisjun að fengnu samþykki stjórnar safnsins.

10. gr.

Reglugerð.

Ráðherra er heimilt að setja í reglugerð nánari ákvæði um framkvæmd þessara laga.

11. gr.

Gildistaka.

Lög þessi öðlast þegar gildi. Jafnframt falla úr gildi lög nr. 71/1994, um Landsbókasafn Íslands – Háskólabókasafn.

Ákvæði til bráðabirgða.

Lög þessi fela ekki í sér breytingar á stöðu og réttindum starfsmanna Landsbókasafns Íslands – Háskólabókasafns.

Athugasemdir við lagafrumvarp þetta.

Í janúar 2006 skipaði menntamálaráðherra nefnd um endurskoðun laga um Þjóðskjalasafn Íslands, nr. 66/1985, annars vegar, og laga um Landsbókasafn Íslands – Háskólabókasafn, nr. 71/1994, hins vegar. Var nefndinni m.a. falið að leggja mat á hvernig verkaskiptingu á sviði skjalavörslu og miðlunar þekkingargagna yrði best háttáð, og skyldi nefndin í því skyni fjalla um samstarf Þjóðskjalasafns Íslands og Landsbókasafns Íslands – Háskólabókasafns í víðu samhengi og skilgreina hlutverk þeirra, m.a. með tilliti til tæknibreytinga, breytinga á starfsemi háskóla, breytinga á varðveislu og miðlun skjala og upplýsingagagna auk annarra þátta sem nefndin teldi að við ættu. Enn fremur var nefndinni ætlað að fara yfir hvort til greina kæmi að sameina eða samþætta starfsemi stofnananna og skyldi hún skoða kosti þess og hvernig slíkt yrði útfært.

Í nefndinni áttu sæti Anna Soffía Hauksdóttir, prófessor við verkfræðideild Háskóla Íslands, Guðbjörg Sigurðardóttir, skrifstofustjóri í forsætisráðuneyti, Hörður Sigurgestsson, þáverandi formaður stjórnar Landsbókasafns Íslands – Háskólabókasafns, Ingvar Garðarsson, þáverandi formaður stjórnarnefndar Þjóðskjalasafns, og Valur Árnason, þáverandi skrifstofustjóri lögfræðisviðs menntamálaráðuneytis, sem var formaður.

Nefndin skilaði álitinu sínu til ráðuneytisins með bréfi dags. 31. janúar 2008, og lagði fram drög að frumvarpi til nýrra laga um Landsbókasafn Íslands – Háskólabókasafn. Við gerð frumvarpsins hafði nefndin samráð við núverandi og fyrrverandi landsbókavörð og fulltrúa Háskóla Íslands. Ekki var talin ástæða til að sameina eða samþætta starfsemi Landsbókasafns Íslands – Háskólabókasafns og Þjóðskjalasafns Íslands. Réð þar mestu að staða safnanna er um margt mjög ólík þegar litið er til stjórnsýsluhlutverks, aðstöðu og húsakosts, sem og stefnumörkunar og þróunar starfsemi þeirra á undangengnum árum. Þá var tekið mið af frumvarpstillögum annarrar nefndar sem menntamálaráðherra skipaði 24. júní 2003 og var falið var að kanna hvort hagkvæmt væri að setja heildarlög sem tækju til allra tegunda bókasafna og skilgreina hlutverk og stöðu þeirra í safnakerfi landsins.

Frumvarpið var tekið til skoðunar í menntamálaráðuneyti og síðan lagt fyrir Alþingi haustið 2008 (136. löggjafarþing, 139. mál, þskj. 154). Að lokinni 1. umræðu var því vísað til menntamálanefndar Alþingis, sem sendi það 37 aðilum til umsagnar. Alls svöruðu 22 erindinu með bréfum til nefndarinnar í janúar 2009. Frumvarpið var ekki afgreitt úr nefndinni, og kom því ekki til frekari umræðu á Alþingi á umræddu þingi.

Frumvarp til nýrra laga um Landsbókasafn Íslands – Háskólabókasafn hefur nú verið endurskoðað m.a. í ljósi þeirra ábendinga, sem komu fram í framangreindum erindum sem bárust til menntamálanefndar Alþingis í janúar 2009. Þær megináherslur sem hafðar voru að leiðarljósi við endurskoðun frumvarpsins byggjast á eftirfarandi:

1. Nauðsyn þess að endurskilgreina hlutverk Landsbókasafns Íslands – Háskólabókasafns í samræmi við breytt hlutverk bókasafna á 21. öldinni. Gildandi lög um Landsbókasafn Íslands – Háskólabókasafn, nr. 71/1994, áttu rætur í sameiningu Landsbókasafnsins og bókasafns Háskóla Íslands. Tilgangur þeirra var að búa til eitt bókasafn sem mundi þjóna jafnt sem þjóðbókasafn og bókasafn þjóðarháskólans, Háskóla Íslands. Frá þessum tíma hafa verið settir á stofn nokkrir háskólar og grundvallarbreyting hefur orðið á háskólaumhverfinu í landinu sem taka þarf mið af. Í frumvarpinu er byggt á því að heiti safnsins verði óbreytt, en því verði heimilt að veita öðrum háskólum þjónustu eftir því sem nánar er kveðið á um í gagnkvæmum þjónustusamningum.
2. Frá því að núverandi lög tóku gildi hefur þróun í upplýsingatækni haft mikil áhrif á samfélagið og aukið kröfur til þjónustu opinberra aðila, m.a. með tilkomu almenns aðgengis landsmanna að internetinu. Því er mikilvægt að löggjöf um safnið taki mið af þessari þróun þannig að hún geti stuðlað að viðtækri þjónustu með nýrri tækni. Sem dæmi má nefna að safnið hefur nú umsjón með landsaðgangi að rafrænum gagnasöfnum og tímaritum (www.hvar.is) sem veitir landsmönnum nú aðgengi að texta þúsunda erlendra vísindatímarita og fjölda gagnasafna auk greiningarskýrsla og rafbóka, og Landskerfi bókasafna tengir saman rafrænar skrár flestra bókasafna í landinu (www.gegnir.is), en þar er einnig hýst þjóðbókaskrá landsins. Bæði þessi verkefni eru mikilvægar grunnstoðir undir vísinda- og rannsóknarstarfsemi í landinu og hafa haft viðtæk áhrif á starfsemi safnsins. Áframhaldandi þróun í upplýsingatækni hefur óhjákvæmilega áhrif á starfshætti og virkni allra bókasafna í landinu, og reikna má með sífellt viðtækari möguleikum til þjónustu með nýrri tækni. Landsbókasafn Íslands – Háskólabókasafn mun gegna lykilhlutverki í þessari þróun hér á landi í framtíðinni.
3. Þörf er á að einfalda ákvæði gildandi laga um stjórnskipulag, verkefni og rekstur safnsins til að auðvelda stjórnun þess og auka viðbragðsgetu þess og sveigjanleika á hverjum tíma þegar ný tækifæri skapast í starfsemi.

Framangreindar áherslur birtast í einstökum ákvæðum frumvarpsins.

Frumvarpið miðar jafnframt að því að uppfæra einstök ákvæði gildandi laga til samræmis við þær breytingar sem orðið hafa og þar með að skilgreina betur hlutverk og viðfangsefni safnsins. Með frumvarpinu er ekki verið að fela safninu ný viðfangsefni heldur að undirstrika ákveðnar áherslur í starfsemi þess og þróun næstu árin.

Þá er í samræmi við reglur um ábyrgð forstöðumanna á rekstri og starfsemi ríkisstofnana kveðið nánar á um hlutverk stjórnar gagnvart ábyrgð landsbókavardar á rekstri og starfsemi stofnunarinnar, sbr. 38. gr. laga nr. 70/1996, um réttindi og skyldur starfsmanna ríkisins. Stjórn safnsins mun eftir sem áður vera mikilvægur tengiliður þess við Háskóla Íslands, sem og við háskóla- og vísindasamfélagið almennt, og er jafnframt ætlað að vera landsbókaverði til ráðgjafar og veita honum umsagnir í einstökum málum.

Athugasemdir við einstakar greinar frumvarpsins.

Um 1. gr.

Lagt er til að safnið haldi núverandi heiti sínu, Landsbókasafn Íslands – Háskólabókasafn. Vísar heitið bæði til þess hlutverks safnsins að vera þjóðbókasafn fyrir landið allt, auk þess að vera bókasafn Háskóla Íslands eins og það er samkvæmt gildandi lögum, en með þeim var ákveðið að allar bækur, handrit og önnur gögn Landsbókasafns Íslands og Háskólabókasafns skyldu verða eign Landsbókasafns Íslands – Háskólabókasafns 1. desember 1994.

Þá er staða safnsins sem rannsóknarbókasafn staðfest, en það hugtak (e. „research library“) nýtur alþjóðlegrar viðurkenningar og felur í sér að viðkomandi bókasafn safnar efni til notkunar fyrir rannsóknastofnanir eða akademíska háskóla. Það geta verið umfangsmikil söfn eða heildarsöfn á einu eða fleiri fræðasviðum sem samanstanda af sérhæfðum gögnum sem notuð eru við rannsóknir, bæði frumgögnum og afleiddum gögnum. Stuðningur og fjárhagsleg framlög viðkomandi stofnunar eða háskóla til bókasafnsins skipta miklu máli, m.a. til viðhalds safnkostinum í hvaða formi sem er, til þjónustu við fræðasamfélagið, þ.m.t. aðgangur að rafrænum gögnum, til þátttöku í innlendu og alþjóðlegu samstarfi, til skráningar safnkostsins og aðgengi að skrám, til notkunar kennara og nemenda á safnkostinum, til varðveislu rannsóknargagna, til forystu og framlags, til hagnýtingar tækni, til þátttöku í stefnu og verkefnum stofnunarinnar eða háskólans. – Nánari upplýsingar um skilgreiningar rannsóknarbókasafna má m.a. sjá á heimasíðu samtaka evrópskra rannsóknarbókasafna (www.libereurope.eu) og heimasíðu samtaka rannsóknarbókasafna í Bandaríkjunum (<http://www.arl.org>).

Hlutverki safnsins er einnig lýst þannig að það sé þekkingarveita fyrir alla landsmenn sem haldi uppi virkri og fjölþættri upplýsingaþjónustu á sviði vísinda og fræða, stjórnsýslu og atvinnulífs og lista- og menningarmála. Þannig er lögð áhersla á stöðu safnsins sem bókasafns fyrir alla landsmenn, háskóla-, vísinda- og fræðasamfélagið, stjórnsýslu ríkisins og atvinnulífið, auk lista- og menningarlífs.

Tekið er fram í 2. mgr. að safnið sé háskólastofnun með sjálfstæðan fjárhag og heyri undir mennta- og menningarmálaráðherra. Í 1. gr. gildandi laga segir að safnið sé háskólastofnun og var tekið fram í athugasemdum við umrætt ákvæði í frumvarpi því sem varð að gildandi lögum að með því væri lögð áhersla á nán starfstengsl bókasafnsins við Háskóla Íslands, þar sem annað meginhlutverk safnsins væri að vera bókasafn skólans. Frumvarp þetta byggist á sömu forsendum.

Um 2. gr.

Samkvæmt greininni skipar ráðherra sjö menn í stjórn Landsbókasafns Íslands – Háskólabókasafns til fjögurra ára í senn. Líkt og samkvæmt gildandi lögum tilnefni háskólaráð Háskóla Íslands tvo í stjórn, en hér er lögð til sú breyting að samstarfsnefnd háskólastigsins (skv. 26. gr. laga nr. 63/2006, um háskóla) tilnefni einnig einn fulltrúa í stjórnina. Er það gert til að efla samráðshlutverk stjórnarinnar í samræmi við þá breytingu sem lögð er til í 5. gr. frumvarpsins, þ.e. að safninu sé heimilt að gera gagnkvæma þjónustusamninga við fleiri háskóla landsins en Háskóla Íslands. Þá er einnig lagt til að Upplýsing, félag bókasafns- og upplýsingafræða, tilnefni einn fulltrúa í stjórn í stað Bókavarðafélags Íslands sem hefur það hlutverk með hendi samkvæmt gildandi lögum, en síðarnefnda félagið sameinaðist öðrum félögum bókavarda í Upplýsingu, sem tók formlega til starfa 1. janúar 2000. Jafnframt er lagt til að starfsfólk Landsbókasafns Íslands – Háskólabókasafns tilnefni einn fulltrúa í stjórnina, og loks að ráðherra skipi einn stjórnarmann án tilnefningar, líkt og verið hefur samkvæmt gildandi lögum. Þá er tekið fram að varamenn skuli skipaðir með sama hætti og aðalmenn í stjórnina. Loks er lagt til að aðeins sé heimilt að skipa sama mann aðmann í stjórn safnsins í tvö samfelld starfstímabil og er sú takmörkun í samræmi við sambærileg ákvæði um ýmsar stjórnir og nefndir á sviði menningarmála.

Tekið er fram að ráðherra skipar formann og varaformann úr hópi stjórnarmanna.

Í 3. mgr. er fjallað um hlutverk stjórnarinnar. Stjórnin er mikilvægur samráðsvettvangur hagsmunaaðila og fræðasamfélagsins um málefni safnsins, enda er gert ráð fyrir því að stjórn safnsins verði landsbókaverði til ráðgjafar um stefnu þess og önnur málefni. Er það í samræmi við þau megingjónarmið að það skuli vera forstöðumaður sem ber ábyrgð á starfsemi stofnunar, sbr. 38. gr. laga um réttindi og skyldur starfsmanna ríkisins, nr. 70/1996, og ákvæði laga nr. 88/1997, um fjárreiður ríkisins. Hlutverk stjórnarinnar er þannig hið sama og t.d. hlutverk stjórnar Stofnunar Árna Magnússonar í íslenskum fræðum skv. 2. mgr. 4. gr. laga nr. 40/2006 um þá stofnun, og er það í samræmi við almenna þróun á hlutverki stjórnarnefnda í opinberum stofnunum hér á landi. Það er ljóst að ríkt hefur gott samstarf milli stjórnar og landsbókavarda, og veigamiklar ákvarðanir um fagleg og rekstrarleg atriði hafa aðeins verið teknar að höfðu góðu samráði þeirra. Er þess vænst að svo verði áfram.

Loks er tekið fram í 4. mgr. að landsbókavörður sitji fundi stjórnar með málfrelsi og til-lögurétt. Með setu landsbókavarda á fundum stjórnar og skipun fulltrúa starfsmanna safnsins sem fullgilds stjórnarmanns má tryggja eftir því sem kostur er góð tengsl stjórnar og starfsmanna safnsins, sem og faglegt aðhald og gott upplýsingaflæði milli starfsmanna safnsins og stjórnar.

Um 3. gr.

Hér er fjallað um skipun og hlutverk landsbókavarda. Tekið er fram að ráðherra skipi landsbókavörð til fimm ára í senn, að fenginni umsögn stjórnar safnsins. Um almenn hæfiskilyrði landsbókavarda fer eftir 6. gr. laga um réttindi og skyldur starfsmanna ríkisins, nr. 70/1996. Í gildandi lögum segir aðeins að landsbókavörður skuli skipaður úr hópi þeirra umsækjenda sem stjórn safnsins telur hæfa, en engar kröfur eru þar gerðar um hæfni, menntun eða reynslu. Í frumvarpinu er lagt til að landsbókavörður hafi háskólamenntun og staðgóða þekkingu á starfssviði safnsins. Er það ákvæði í samræmi við almennar kröfur sem gerðar eru í nýlegum lögum til forstöðumanna menningarstofnana, sbr. ákvæði 5. gr. laga nr. 35/2007, um Náttúruuminjasafn Íslands, og ákvæði 3. og 6. gr. laga nr. 107/2001 um þjóðminjavörð og forstöðumann Fornleifaverndar ríkisins.

Í 2. mgr. segir að landsbókavörður ákveði skipulag safnsins, að fenginni umsögn stjórnar þess, og annist daglega stjórnun á starfsemi og rekstri þess. Ákvæðið gerir þannig ráð fyrir samstarfi forstöðumanns og stjórnar safnsins um skipulag þess, en horfið er frá því að kveða á í lögum um starfsmannahald, deildaskiptingu eða innri starfsemi safnsins eins og nú er gert t.d. í 4. og 5. gr. gildandi laga. Þessi breyting er lögð til í samræmi við þá áherslu frumvarpsins að einfalda ákvæði gildandi laga um stjórnskipulag og rekstur safnsins til að auðvelda stjórnun þess og auka viðbragðsgetu og sveigjanleika á hverjum tíma, þegar ný tækifæri skapast í starfseminni. Landsbókavörður ræður því starfsmenn safnsins og er í fyrirsvari fyrir það, ber ábyrgð á rekstri þess og að starfsemin sé í samræmi við lög og stjórnvaldsfyrirmæli.

Um 4. gr.

Í greininni er fjallað um meginverkefni Landsbókasafns Íslands – Háskólabókasafns. Tekið er fram að hlutverk sitt ræki safnið einkum með því að sinna eftirfarandi verkefnum:

- a. Að annast alhliða upplýsinga- og þekkingarmiðlun til almennings, fræðimanna og annarrar vísinda- og fræðslustarfsemi í landinu með leiðsögn og aðgengi að upplýsingalindum í hvaða formi sem er. Í þessu felst m.a. að í safninu skuli vera lestraraðstaða fyrir almenning auk þess sem safnið miðli gögnum og upplýsingum um safnkostinn á netinu. Þessi miðlun safnsins byggist m.a. á því að þar sé til staðar vel menntað og sérhæft starfsfólk sem veitir leiðsögn að þeim upplýsingalindum sem safnið hefur upp á að bjóða, sem og þau gögn, þekking og sú tækniáðstaða sem nauðsynleg er til að safnið geti sinnt þessu hlutverki með sóma.
- b. Að sinna þörfum kennslu og rannsóknarstarfsemi í Háskóla Íslands, öðrum háskólum landsins og annarri vísinda- og fræðslustarfsemi í landinu með fjölþættri upplýsinga- og þekkingarmiðlun. Hér er einkum vísað til sérhæfðara hlutverks safnsins, bæði sem bókasafn Háskóla Íslands og bókasafns fyrir vísindasamfélagið almennt, og einnig til þeirrar heimildar til sérstakra þjónustusamninga við aðra háskóla, sem fjallað er um í 5. gr.
- c. Að annast framkvæmd samninga um aðgang að rafrænum gagnasöfnum og tímaritum, í þeim tilgangi að efla aðgang að erlendum gögnum í þágu vísinda og fræða, stjórnsýslu og atvinnulífs. Safnið hefur undanfarin ár séð um þessa framkvæmd samkvæmt sérstöku samkomulagi við mennta- og menningarmálaráðuneytið, en nú þykir rétt að lögfesta þetta hlutverk í frumvarpinu sem eitt af viðfangsefnum safnsins. Samhliða þessari breytingu yrðu fjárveitingar vegna framlags ríkisins vegna kostnaðar af samningum um þær áskriftir sem um ræðir í þessum aðgangi og framkvæmd slíkra samninga hluti af fjárveitingum til starfsemi safnsins.
- d. Að varðveita handritasöfn þau og einkaskjalasöfn sem stofnað hefur verið til og vinna að frekari söfnun og rannsóknum á íslenskum handritum og einkaskjölum og samsvarandi efni á nýrri miðlum. Safnið hefur verið mikilvægur vettvangur söfnunar og rannsókna á einkaskjalasöfnum og handritum, einkum frá síðari öldum, og nauðsynlegt að safnið geti áfram sinnt verkefnum á því sviði. Þá má vænta þess að í náinni framtíð aukist söfnun og rannsóknir efnis á nýjum miðlum, t.d. í rafrænu formi, og er vert að safnið hafi tækifæri til að taka þátt í fyrirsjáanlegri þróun á því sviði. Jafnframt þarf að huga að samvinnu og mögulegum samningum um verkaskiptingu á þessu sviði milli Landsbókasafns Íslands – Háskólabókasafns annars vegar og Þjóðskjalasafns Íslands og héraðsskjalasafna hins vegar, þar sem allir þessir aðilar hafa sinnt þessu verkefni a.m.k. að hluta.

- e. Að þaulsafna íslenskum gögnum, m.a. með viðtöku skylduskila samkvæmt lögum, svo og að afla erlendra gagna er varða íslensk málefni, skrá þau, veita aðgang að þeim og varðveita til framtíðar. Með lögum nr. 20/2002, um skylduskil til safna, var Landsbókasafni Íslands – Háskólabókasafni gert að taka við, skrá, varðveita og veita aðgang að fjölmörgum tegundum útgefins efnis, svo sem verkum sem eru útgefin á pappír, örgögnum og skyggnum, hljóðritum, verkum sem eru gefin út á rafrænu formi, verkum sem eru gefin út á rafrænu formi á almennu tölvuneti og samsettum útgáfum af ýmsu tagi. Viðtaka skylduskila samkvæmt lögnum er eitt umfangsmesta hlutverk safnsins og mikilvægur grundvöllur starfsemi þess og annarra bókasafna til framtíðar.
- f. Löng hefð er fyrir því að starfsmenn safnsins sinni grunnrannsóknnum í einhverju mæli, jafnframt því sem þeir taka þátt í margvíslegum hagnýtum rannsóknum og þróunarverkefnum innan lands og utan. Meðal slíkra verkefna hefur verið að vinna að og veita aðstoð við rannsóknir á sviði bókfræði, bóksögu og bókasafns- og upplýsingafræði og veita upplýsingar um íslenska útgáfustarfsemi. Vinna á þessu sviði er grunnþáttur í starfsemi landsbókasafna um allan heim og því eðlilegt að slík viðfangsefni séu talin meðal helstu þátta í starfi safnsins.
- g. Að stuðla að samstarfi og samræmingu starfshátta bókasafna og veita þeim faglega ráðgjöf felur m.a. í sér að safnið gegni forustuhlutverki í starfsemi bókasafna hér á landi, en því sinnir safnið m.a. með gæðastjórnun í sameiginlegu skráningarkerfi safna, Gegni, rekstri landsskrifstofu fyrir alþjóðabókanúmerakerfi og samsvarandi númerakerfi annarra safngagna, með því að vera landsmiðstöð fyrir millisafnalán, þátttöku í fjölþjóðlegu samstarfi á sviði bókasafna- og upplýsingamála o.s.frv.
- h. Að sinna öðrum þeim verkefnum sem tengjast starfsemi safnsins samkvæmt nánari ákvörðun landsbókavarðar í samráði við stjórn. Í samræmi við eðli safns á borð við Landsbókasafn Íslands – Háskólabókasafn kemur til margvísleg önnur starfsemi sem varðar hlutverk þess eða tengsl þess út á við. Er því talið rétt að h-liður geymi almennt orðalag af þessu tagi.

Í upptalningunni í liðum greinarinnar felast megináherslur í starfsemi safnsins, en þau ákvæði eru ekki tæmandi og ljóst að starfræksla safnsins verður ekki nákvæmlega útfærð í lögum um safnið. Er þessi framsetning í samræmi við þá áherslu frumvarpsins að einfalda ákvæði gildandi laga, en í 7. gr. þeirra er hlutverk safnsins talið upp í 18 töluliðum. Því er talið eðlilegt að í síðasta lið sé opið fyrir að safnið sinni öðrum þeim verkefnum sem tengjast starfsemi safnsins samkvæmt nánari ákvörðun landsbókavarðar í samráði við stjórn. Skv. 2. mgr. 3. gr. frumvarpsins ákveður landsbókavörður skipulag stofnunarinnar, að fenginni umsögn stjórnar, og skv. 3. mgr. 2. gr. frumvarpsins er stjórn safnsins landsbókaverði til ráðgjafar um stefnu safnsins. Eðlilegt þykir að ákvörðun um frekari verkefni safnsins sem tengjast starfsemi þess sé í höndum landsbókavarðar í samráði við stjórn safnsins.

Þannig má benda á að safnið hefur haft ýmis önnur verkefni með höndum en talin hafa verið hér að framan, svo sem rekstur varaeintakasafns utan Reykjavíkur, ýmsa starfsemi sem ætlað er að tryggja sem best viðhald og varðveislu safnkostsins og afritun gagna á aðra miðla eftir því sem við á, og alþjóðlegt samstarf með það að markmiði að auðvelda þekkingarflæði til og frá landinu. Þá mun safnið hér eftir sem hingað til stuðla að fræðslu- og menningarstarfsemi, m.a. með því að standa að fyrirlestrahaldi, sýningum og listviðburðum.

Um 5. gr.

Í 1. mgr. 1. gr. kemur fram að Landsbókasafn Íslands – Háskólabókasafn er bókasafn Háskóla Íslands, en hér er áréttað að samstarf þeirra skal byggjast á sérstökum samstarfs- og þjónustusamningi. Slíkur samningur hefur verið grundvöllur samstarfs safnsins og skólans, þjónusta þess við nemendur og starfsfólk hinna ýmsu sviða og námsbrauta skólans, sem og greiðslna skólans til safnsins til þá þjónustu. Í slíkum samningi geta komið fram á hverjum tíma helstu áherslur og sameiginleg viðfangsefni, og stefnumörkun um þróun samstarfsins til framtíðar.

Í 2. mgr. er safninu veitt heimild til að semja við aðra háskóla landsins um að safnið veiti þeim þjónustu eftir því sem nánar er ákveðið í gagnkvæmum þjónustusamningi við einstaka háskóla. Frá því að núverandi lög um safnið tóku gildi hefur háskólum hér á landi fjölgað, og því eðlilegt og í samræmi við þá áherslu sem frumvarpið byggist á að í nýjum lögum um safnið sé að finna heimild til þess að það geti veitt nemendum og starfsfólki slíkra háskóla þjónustu (umfram þá sem felst í almennri starfsemi safnsins) á grundvelli samninga þar að lútandi, sé þess óskað. Jafnframt má benda á að aukin áhersla hefur verið lögð á samvinnu háskóla og samstarf þeirra á sem flestum sviðum, og má líta á þessa heimild sem þátt í að gera slíka samvinnu mögulega í meira mæli en verið hefur. Tilnefning samstarfsnefndar háskólastigsins á einum fulltrúa í stjórn safnsins skv. 2. gr. er til þess fallin að auka hæfi stjórnarinnar til að vera ráðgefandi um slíka samninga milli safnsins og háskólanna, en eðlilegt er að í þeim felist m.a. gagnkvæmur aðgangur nemenda og starfsfólks að safnkosti skólanna, þar sem safnið er bókasafn Háskóla Íslands.

Ekki er gert ráð fyrir auknum fjárframlögum til safnsins vegna þessa ákvæðis, en þess vænst að umrædd heimild geti orðið til að efla enn frekar samstarf háskóla í landinu.

Um 6. gr.

Í greininni segir að kostnaður við rekstur safnsins greiðist úr ríkissjóði og að framlagið sé ætlað til lögbundinna verkefna safnsins. Þá er sérstaklega kveðið á um að hluti af fjárveitingum til Háskóla Íslands renni árlega til safnsins samkvæmt þeim samningi milli safnsins og Háskóla Íslands, sem vísað er til í 5. gr. Er samhljóða ákvæði að finna í 1. mgr. 8. gr. gildandi laga.

Í 2. mgr. er síðan að finna almenna heimild fyrir safnið til að gera samninga við stofnanir og aðra aðila um samstarf eða þjónustu. Er hér átt við samninga safnsins við vísindastofnanir eða aðra aðila, en þegar hefur verið fjallað um slíka samninga við háskóla í 5. gr. Með ákvæðinu er lögð áhersla á að rammi um slíka þjónustu eða samstarf sé í formi samnings hvort sem er við stofnanir eða einkaaðila.

Um 7. gr.

Samkvæmt ákvæðinu er landsbókaverði heimilt að fenginni umsögn stjórnar Landsbókasafns Íslands – Háskólabókasafns að gera þjónustusamninga um afmarkaða þætti í starfsemi bókasafnsins. Um samninga sem gerðir eru með slíkum hætti gilda ákvæði 30. gr. laga nr. 88/1997, um fjárreiður ríkisins, og ákvæði laga um opinber innkaup, nr. 84/2007. Í gildandi lögum er kveðið á um heimild safnsins til að bjóða út vissa þætti í starfsemi þess, en hér er lagt til að heimildin verði orðuð með almennari hætti. Samkvæmt henni er landsbókaverði heimilt, að fenginni umsögn stjórnar, að semja við aðrar stofnanir um að annast ákveðna þjónustu sem safninu er að lögum falið að rækja og er þá einkum miðað við afmarkaða þjónustu eða verkefni sem eru vel til þess fallin að fela öðrum að framkvæma.

Enn fremur getur safnið með samþykki mennta- og menningarmálaráðuneytis gert samkomulag við aðrar stofnanir um að litið sé á gagnakost þeirra sem hluta af gagnakosti safnsins. Er sambærilegt ákvæði að finna í 3. mgr. 9. gr. gildandi laga og er það til þess fallið að auka samstarf bókasafna enn frekar.

Um 8. gr.

Í ákvæðinu er fjallað um gjaldtöku- og sektarheimildir safnsins með skýrari hætti en gert er í gildandi lögum, m.a. með vísan til gjalda fyrir útlán og aðra þjónustu safnsins. Þá er vert að benda á að fjallað hefur verið um útlán til nemenda og starfsmanna Háskóla Íslands í samstarfssamningi skólans og safnsins.

Í 2. mgr. er mælt fyrir um heimildir Landsbókasafns Íslands – Háskólabókasafns til að tryggja skil á safnefni, annars vegar með innheimtu dagsekta fyrir afnot fram yfir skilafrest og hins vegar greiðslu bóta vegna efnis sem notendur hafa fengið að láni en glatast eða skemmist í meðförum þeirra.

Í 3. mgr. segir að landsbókavörður skuli setja gjaldskrá fyrir alla þá þjónustu sem gjald verður innheimt fyrir, og skal stjórn safnsins samþykkja hana. Gjaldskráin skal síðan birt með aðgengilegum hætti, t.d. innan safnsins og á vefsvæði þess. Í 3. mgr. er jafnframt mælt fyrir um útgáfu reglna um innheimtu dagsekta skv. 2. mgr. og greiðslu bóta vegna safnefnis sem skemmist eða glatast í meðförum notenda, að fenginni umsögn stjórnar safnsins. Fram til þessa hefur verið við það miðað að bótafjárhæðir fari ekki yfir enduröflunarverð safnefnis og er gert ráð fyrir að svo verði áfram.

Um 9. gr.

Greinin er efnislega samhljóða 11. gr. gildandi laga.

Um 10. og 11. gr.

Greinarnar þarfnast ekki nánari skýringar.

Um ákvæði til bráðabirgða.

Hér er kveðið á um að verði frumvarp þetta að lögum muni það ekki fela í sér breytingar á stöðu og réttindum starfsmanna Landsbókasafns Íslands – Háskólabókasafns. Þykir rétt að hafa slíkt ákvæði til að taka af allan vafa um réttarstöðu starfsmanna.

Fylgiskjal.

*Fjármálaráðuneyti,
fjárlagaskrifstofa:*

Umsögn um frumvarp til laga um Landsbókasafn Íslands – Háskólabókasafn.

Með frumvarpi þessu er lögð fram heildarendurskoðun á gildandi lögum um Landsbókasafn Íslands – Háskólabókasafn frá árinu 1994. Talið er nauðsynlegt að fara í heildarendurskoðun laganna þar sem gildandi lög voru fyrst og fremst sett á sínum tíma vegna samningar Landsbókasafns og Háskólabókasafns. Einnig þykir tímabært að breyta lögum í

ljósi örrar þróunar í upplýsingatækni og þeirra breytinga sem orðið hafa á háskólasamfélaginu hér á landi frá sama tíma.

Megintilgangur endurskoðunarinnar er að einfalda lagarammann um safnið og endurskilgreina hlutverk þess. Lagðar eru til breytingar í þá veru að auðvelda stjórnun safnsins og auka stjórnunarumboð og ábyrgð forstöðumanns og einnig eru lagðar til breytingar á stöðu safnsins gagnvart öðrum háskólum en Háskóla Íslands.

Auk þess er lagt til að gjaldtökuheimildir safnsins verði rýmkaðar frá því sem nú er. Ekki er talið að breytingin gefi tilefni til aukinna tekna þar sem safnið hefur til þessa innheimt gjöld fyrir ýmsa þjónustu. Fremur er verið að styrkja lagalegan grundvöll gjaldtökunnar og ekki síst þann hluta hennar er varðar innheimtu álags- og bótagreiðslna vegna afnota fram yfir skilafrest, slæmrar meðferðar safnmuna og þeirra sem safninu er ekki skilað til baka.

Þá er lagt til að lögfest verði að safnið annist framkvæmd samninga um aðgang að rafrænum gagnasöfnum og tímaritum. Safnið hefur til þessa annast þetta verkefni samkvæmt þjónustusamningi við mennta- og menningarmálaráðuneytið. Liðin eru rúmlega tíu ár frá því að landsaðgangur að rafrænum gagnasöfnum og tímaritum hófst og hefur verkefnið fest sig í sessi sem helsta upplýsingaveita landsmanna að erlendu vísindaefti og er mikilvægur grundvöllur allrar rannsóknarstarfsemi í landinu. Sátt hefur náðst um það efni sem þar er aðgengilegt og notkun vex stöðugt ár frá ári. Aðgangur er fjáls frá öllum tölum sem tilheyra íslenskum netveitum og er einstökum notendum að kostnaðarlausu og ekki er hægt að loka fyrir aðgang einstakra tölva að upplýsingaveitunni. Fyrir vikið má ætla að notkunin sé mun meiri en ef notendur þyrftu að greiða fyrir hverja grein sem keypt væri. Kostnaði vegna verkefnisins er nú skipt niður á ýmsar opinberar stofnanir, m.a. bókasöfn, háskóla, heilbrigðisstofnanir og framhaldsskóla auk fyrirtækja og stofnana sem ekki heyra undir ríkið. Notkun á upplýsingaveitunni stafar að langstærstum hluta frá þessum aðilum. Afnotagjöld eru innheimt samkvæmt sérstöku greiðslukerfi sem hefur verið þróað í þeim tilgangi.

Samkvæmt rekstraráætlun árána 2011–2012 er gert ráð fyrir að árlegur kostnaður nemi um 234 m.kr. Þar af er kostnaður vegna aðgengis að gagnasöfnun og tímaritum um 220 m.kr. Kostnaðurinn greiðist með eftirfarandi hætti: rekstur verkefnisins er um 14 m.kr. á ári og er í fjárheimildum safnsins, um 26 m.kr. eru greiddar af mennta- og menningarmálaráðuneytinu samkvæmt sérstöku þjónustusamningi, áætlað er að 108 m.kr. verði innheimtar með afnotagjöldum, þar af um 15 m.kr. af þeim aðilum sem ekki geta talist til A-hluta ríkisins. Eftir standa um 80–90 m.kr. sem hafa á undanförunum árum verðið greiddar af fjárlagalið 02-235 Markáætlun á sviði vísinda og tækni. Frá efnahagshruninu haustið 2008 hefur þurft aukið fjármagn til rekstursins þar sem rekstrarkostnaður er að stærstum hluta í erlendum gjaldmiðlum og hann hækkaði mikið í kjölfar veikingar krónunnar.

Fjármálaráðuneytið gengur út frá því að sömu stofnanir og sjóðir í fjárlögum fjármagni aðgang að rafrænum gagnasöfnum og tímaritum og verið hefur, annaðhvort með núverandi greiðslukerfi eða með því að viðeigandi fjárheimildir verði færðar frá þeim aðilum til Landsbókasafnsins. Er því ekki gert ráð fyrir að lögfesting frumvarpsins muni sem slík leiða til aukinna ríkisútgjalda umfram það sem þegar hefur verið ákveðið í fjárlögum.